

9. Gramatické vztahy

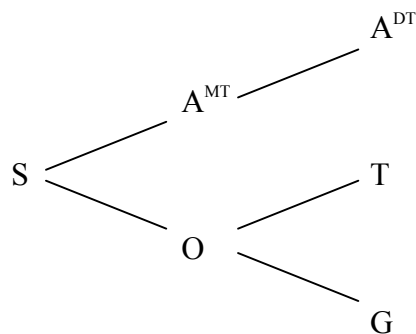
1. Alineace: subjekty a objekty

1.1. Sémantická mapa

- S („subject“) = intransitivní subjekt, tj. jediný argument intransitivní konstrukce
- A („agent“) = tranzitivní subjekt, tj. nejagentivnější argument tranzitivní konstrukce
- O/P („object“/„patient“) = jediný objekt monotranzitivní konstrukce, tj. méně agentivní argument monotranzitivní konstrukce
- T („theme“) = přímý objekt ditranzitivní konstrukce
- G („goal“) = nepřímý objekt ditranzitivní konstrukce

Zkratky: Comrie 1978 (S, A, P), Dixon 1979 (S, A, O), Croft 2003 (S, A, P, T, G)

- INTRANZITIVNÍ konstrukce: S
- (MONO)TRANZITIVNÍ konstrukce: A, O
- DITRANZITIVNÍ konstrukce: A, T, G

1.2. Intransitivně-(mono)tranzitivní alineace

- i. AKUZATIVNÍ konstrukce: NOM (S+A) vs. ACC (O)
 - ii. ERGATIVNÍ konstrukce: ABS (S+O) vs. ERG (A)
 - iii. TRIPARTITNÍ konstrukce: S vs. A vs. O
 - iv. nediferencované konstrukce: S+A+P
-
- NOM = syntaktický NOMINATIV = subjekt
 - ACC = syntaktický AKUZATIV = objekt
 - ABS = syntaktický ABSOLUTIV
 - ERG = syntaktický ERGATIV
-
- ERGATIVNÍ JAZYKY = jazyky, které mají aspoň nějaké ergativní konstrukce
 - Afrika: někt. nilotské (nilo-saharské), někt. čadské (afro-asijské)
 - Evropa: baskičtina
 - Asie: zaniklé jazyky Anatolie a Předního Východu (chetitština, sumerština, elamitština aj.), klas. arménština, kartvelské, abchazo-čerkeské, nachsko-dagestánské; buruština, někt. indo-árijské (např. hindština), někt. íránské (např. kurdština), někt. tibetobarmské; čukotsko-kamčatské, jukagir, eskimo-aleutské
 - Pacifik: někt. austronéské (např. samojština), někt. „papuánské“ (např. yimas), větš. australských
 - Amerika: cimšijština, činuk; májské; žeské, aravacké, tupí-guaranské, panoské, tukanské, čibčské, makuské, karibské aj.

▪ A. MORFOLOGICKÉ nebo ANALYTICKÉ značení na NP

(1) DYIRBAL (Dixon 1994: 10)

- a. *ɲuma banaga-nʷu*
otec(.ABS) vrátit.se-NFUT
„otec se vrátil“
- b. *yabu banaga-nʷu*
matka(.ABS) vrátit.se-NFUT
„matka se vrátila“
- c. *ɲuma yabu-ɲgu bura-n*
otec(.ABS) matka-ERG vidět-NFUT
„matka viděla otce“
- d. *yabu ɲuma-ɲgu bura-n*
matka(.ABS) otec-ERG vidět-NFUT
„otec viděl matku“

(2) tongština (Dixon 1994: 41-42)

- a. *na'e lea 'a Tolu*
PRET mluvit ABS T
„Tolu promluvil“
- b. *na'e lea 'a e talavou*
PRET mluvit ABS DEF mladík
„(ten) mladík promluvil“
- c. *na'e ta:mate'i 'a e talavou 'e Tolu*
PRET zabít ABS DEF mladík ERG T
„Tolu zabil (toho) mladíka“
- d. *na'e ta:mate'i 'a Tolu 'e he talavou*
PRET zabít ABS T ERG DEF mladík
„(ten) mladík zabil Tolua“

▪ B. značení na slovese = INDEXACE (cross-reference)

(3) INGUŠTINA (Nichols 1984: 186, Croft 2003: 150)

- a. *bier d-ielxa*
dítě(.ABS) N.ABS-plakat
„dítě pláče“
- b. *a:z yz kiniška d-ieš*
1SG.ERG tato kniha(.ABS) N.ABS-číst
„čtu tuhle knihu“

▪ C. značení SLOVOSLEDEM

- i. akuzativní: **SV = AVO, VS = OVA**
- ii. ergativní: **SV = OVA, VS = AVO**

(4) PĀRI (Andersen 1988, Dixon 1994: 51)

- a. *ùbúr á-tíuk'*
U(.ABS) COMPL-hrát
„Ubur hrál“
- b. *jòobì á-kèel ùbúrr-i*
buvol(.ABS) COMPL-střelit U-ERG
„Ubur zastřelil buvola“

- hierarchie: i. NOM < ACC, ii. ABS < ERG
- tj. nepříznačový je ten druh argumentu, který se užívá mj. pro jediný subjekt intranzitivní konstrukce (S)
- a. značení ACC (ERG) na NP je stejně nebo více komplexní než značení NOM (ABS) na NP; zvl. pokud má morfoložické značení ACC (ERG) na NP nulový alomorř, pak má i morfoložické značení NOM (ABS) na NP nulový alomorř

- výjimky: někt. kušitské, omotské, berberské, nilotské a juman-
ské jazyky mají ACC < NOM pro značení na NP; ACC je zde i ci-
tační forma
- b. pokud je ACC (ERG) značen na slovese, pak je i NOM (ABS)
značen na slovese

1.3. Monotranzitivně-ditransitivní alinee

- i. PŘÍMÝ objekt ($O^D = O+T$) vs. NEPŘÍMÝ objekt ($O^I = G$)
- ii. PRIMÁRNÍ objekt ($O^P = O+G$) vs. SEKUNDÁRNÍ objekt ($O^S = T$); srov. Dryer 1986
- iii. TRIPARTITNÍ objekt: O vs. T vs. G – nedoloženo
- iv. nediferencovaný objekt ($O+T+G$)

(5) ANGLIČTINA

- $[I]^A$ kissed $[her]^P$
- $[I]^A$ sent $[the\ book]^T$ $[to\ her]^G$
- $[I]^A$ sent $[her]^G$ $[the\ book]^T$

- hierarchie: i. $O^D < O^I$, ii. $O^P < O^S$
- tj. nepříznakový je ten druh objektu, který se užívá mj. pro
jediný objekt monotranzitivní konstrukce (O)
- a. značení O^I (O^S) na NP je stejně nebo více komplexní než
značení O^D (O^P) na NP; zvl. pokud má morfologické značení O^I
(O^S) na NP nulový alomorf, pak má i morfologické značení O^D
(O^P) na NP nulový alomorf
- b. pokud je O^I (O^S) značen na slovese, pak je i O^D (O^P) značen na
slovese

- A. značení na NP: v (6) $O^P = 0 \sim \text{OBJ}$ (u zájmen) vs. $O^S = \text{PREP } ní$

(6) JORUBŠTINA (Rowlands 1969: 21, Croft 2003: 153)

- a fé. ówó*
1PL chtít peníze(O^P)
„chceme peníze“
- nwó.n kó. wa ní yorùbá*
3PL učít 1PL. O^P LOC= O^S jorubština
„naučili nás jorubštinu“

- B. značení na SLOVESE: v (7) pouze S a O^P , nikoli O^S

(7) HUICHOL [wičol] (Comrie 1982: 99, 108, Croft 2003: 153)

- u:kara:wici:zi tu:ri me-wa-zeiya*
žena.PL dítě.PL 3PL.A-3PL. O^P -vidět
„ženy vidí děti“
- ne: u:ki u:kari ne-wa-pu:zeyastia*
1SG muž dívka.PL 1SG.A-3PL. O^P -ukázat
„ukázal jsem muže dívkám“

- značení na slovese: oba objekty ditranzitivní konstrukce pouze
v někt. bantuských a abchazo-čerkeských jazycích; maximálně 4
argumenty: A, O^I , O^2 , BEN (8) nebo CAUSER (9)

(8) KINYARWANDA (Dryer 1983: 137, Croft 2003: 152)

- umugóre a-ra-bi-yí-mu-he-er-a*
žena 3SG.A-PR-3SG. O^D -3SG. O^I -3SG.BEN-dát-BEN-ASP
„žena to [jídlo] dává jemu [psovi] pro něj“

(9) ABAZINŠTINA (Allen 1996: 139, Croft 2003: 152)

- a. *alágaž^w áčⁱ 'k^w 'ənc^w ak^w a llá aph^w áspa*
chlapec.PL stařec pes dívka
- b. *y- gⁱ- y- z- d- m- l- r- ətxd*
3SG.NH- NEG- 3PL-POT- 3SG.H- NEG- 3SG.F- CAUS- dát.PT
O^D A CAUS O^I
PES CHLAPCI STAŘEC DÍVKA
- a+b. „stařec nemohl přimět chlapce, aby dívce dali (jejího) psa“
b. „on je nemohl přimět, aby jí ho dali“

3. Alineační rozštěpení

- = odlišná alineace v různých konstrukcích; podmíněno:
- A. sémantikou intransitivních sloves
- B. sémantikou A a O: NOMINÁLNÍ HIERARCHIE
- C. TAM kategoriemi klauze

[...]

4. Syntaktické pivoťy a NP Accessibility

[...]

Literatura

- Aikhenvald Alexandra Y., R.M.W. Dixon & Masayuki Onishi (eds.) 2001. *Non-canonical marking of subjects and objects*. Amsterdam: Benjamins.
- Blake, Barry J. 1994. *Case*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Comrie, Bernard. 1978. Ergativity. In: Lehmann, Winfrid (ed.) *Syntactic typology*. 329-394. Austin: University of Texas Press.
- Croft, William. 1991. *Syntactic categories and grammatical relations: The cognitive organization of information*. Chicago: University of Chicago Press.
- Dixon, Robert M. W. 1994. *Ergativity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dryer, Matthew. 1986. Primary object, secondary objects and antitativity. *Language* 62, 808-845.
- Fillmore, Charles J. 1968. The case for case. In: Bach, Emmon & Robert T. Harms (eds.) *Universals in linguistic theory*. 1-88. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Keenan, Edward L. & Bernard Comrie. 1977. Noun phrase accessibility and universal grammar. *Linguistic Inquiry* 8, 63-99.
- Kibrik, Alexander E. 1997. Beyond subject and object: Toward a comprehensive relational typology. *Linguistic Typology* 1, 279-346.
- Li, Charles N. (ed.) 1976. *Subject and topic*. New York: Academic Press.
- Plank, Frans (ed.) 1979. *Ergativity: Towards a theory of grammatical relations*. London: Academic Press.
- Plank, Frans (ed.) 1984. *Objects: Towards a theory of grammatical relations*. London: Academic Press.
- Plank, Frans (ed.) 1985. *Relational typology*. Berlin: de Gruyter.
- Plank, Frans (ed.) 1995. *Double case: Agreement by Suffixaufnahme*. New York: Oxford University Press.
- Silverstein, Michael. 1976. Hierarchy of features and ergativity. In: Dixon, R. M. W. (ed.) *Grammatical categories in Australian languages*. 112-171. Canberra: Australian Institute of Aboriginal Studies.